

УДК 37.013.42+316.354

СТРАТЕГІЯ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ У ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ТА СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ ЯК ОСНОВА ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

Поліщук Віра Аркадіївна
м. Тернопіль

Розкрито пріоритетні напрями соціальної молодіжної політики в країнах Західної та Центрально-Східної Європи; визначено напрями, форми підтримки дітей, молоді, їх громадських об'єднань; охарактеризовано соціально-педагогічні умови забезпечення ефективності досліджуваного процесу й провідні тенденції, що йому притаманні: міжнародна інтеграція форм підтримки дітей і молоді; установлення партнерської співпраці між органами влади, місцевого самоврядування, соціальними інститутами, професійними фахівцями, волонтерами та дітьми і молоддю; державне забезпечення підготовки професійних фахівців до роботи з дітьми й молоддю у відкритому соціумі. Визначено прогресивні ідеї зарубіжного досвіду, що заслуговують на впровадження в Україні.

Ключові слова: діти, молодь, соціальна політика, підтримка дітей і молоді, напрями, форми, соціально-педагогічні умови, тенденції підтримки дітей і молоді.

Важливим завданням молодіжної політики у провідних країн Західної Центрально-Східної Європи є підтримка дітей і молоді. Проблема підтримки дітей і молоді набула визнання у західноєвропейських країнах в кінці ХХ століття в результаті осмислення наслідків бурхливих молодіжних революцій 1960-1970 рр., що мали місце в ряді європейських країн, та наростання низки дитячих і молодіжних проблем.

Турбота про підростаюче покоління проголошена одним із пріоритетних завдань діяльності ООН із початку її існування. Нові принципи у стосунках з дітьми і молоддю, проголошені у низці документів Організації Об'єднаних Націй, стали засадничими для розбудови молодіжної політики в країнах-членах. Прийняття Декларації прав дитини (1959 р.), Конвенції про права дитини (1989 р.) та їх ратифікація у більшості країн світу, у тому числі й в Україні (1991 р.), забезпечили реальні можливості для реалізації прав молоді людини на самостійність та незалежність. У другій половині ХХ ст. світове співтовариство загалом та окремі держави, зокрема, почали проводити цілеспрямовану політику щодо підтримки і сприяння підростаючому поколінню, розвивати систему соціальної та соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю. Протягом останнього десятиліття Організацією Об'єднаних Націй було прийнято більше 50 резолюцій, які стосуються координації і вирішення найбільш актуальних проблем дітей і молоді, налагодження співпраці з неурядовими дитячими і молодіжними об'єднаннями, які безпосередньо взаємодіють із молодими людьми у різних країнах світу.

Молоде покоління, як майбутнє європейського континенту, привертає значну увагу Ради Європи, про що свідчить низка документів, прийнятих цією організацією та спрямованих на оптимізацію дитячої і молодіжної політики у регіоні. Особливої уваги у процесі реалізації політики щодо дітей і молоді в країнах Європи заслуговують Рекомендація 1286 «Про європейську стратегію стосовно дітей» (1996 р.) та «Європейська хартія про участь молоді в муніципальному та регіональному житті» (1992 р.). У структурі Секретаріату Ради Європи діє Директорат з питань молоді та спорту. Найважливіші рішення щодо змісту молодіжної політики в Європі приймаються на регулярних Європейських Конференціях міністрів у справах молоді. У 1970-х роках був створений Європейський молодіжний фонд для фінансування молодіжних проектів та програм, що здійснюються в масштабах регіону; під егідою Ради Європи було відкрито два Європейських молодіжних центри [9].

Сучасна система стратегії молодіжної політики в євро-

пейських країнах базується на принципах відкритості, відповідальності, ефективності, узгодженості. Важливими критеріями її ефективності є рівень залучення молодих людей до процесу розробки та прийняття управлінських рішень та участі у діяльності громадських організацій.

Аналіз науково-педагогічної літератури з проблеми дослідження свідчить, що основні принципи молодіжної політики, рекомендації щодо вирішення найбільш актуальних проблем дітей і молоді, проголошені Організацією Об'єднаних Націй та Радою Європи знайшли відображення у державній політиці щодо вказаних вікових категорій населення більшості розвинутих країн світу. Для України, зокрема, значний інтерес представляє досвід політики у сфері підтримки дітей і молоді тих країн, де здійснюється глибокий аналіз процесів виховання дітей і молоді, створення сприятливих умов їх соціалізації, реалізуються різні форми їх підтримки.

У кожному високо розвинутому суспільстві державна молодіжна політика є органічною складовою системи державних пріоритетів і заходів, спрямованих на створення необхідних умов і реальних можливостей для успішної соціалізації і ефективної самореалізації дітей та молоді, для розвитку творчого та соціального потенціалу особистості.

Результати аналізу науково-педагогічної літератури з проблеми дослідження свідчить, що у дослідженнях зарубіжних учених різних країн вживаються відмінні терміни для позначення соціальної/соціально-педагогічної підтримки дітей, молоді та їх об'єднань. Так, у Великій Британії, наприклад, соціально-педагогічна підтримка представлена термінами «pastoral care» (пасторська турбота), «tutoring» (кураторство) і «personal and social education» (особиста та соціальна освіта) [8]. Поширеними є терміни «counselling» (консультування) та «guidance» (супровід). Поняття «guidance», зазвичай, пов'язують з превентивною роботою, проте воно вживається і в більш широкому контексті як допомога у ситуаціях вибору, прийняття рішення або адаптація до нових умов. Поняття «counselling» асоціюється з діяльністю фахівців щодо вирішення уже існуючих проблем дітей і молоді [11]. Найбільш загальним терміном, який охоплює різні напрями, види і форми роботи, у рамках якої забезпечується сприяння діяльності дитячих громадських об'єднань, у європейських країнах є «молодіжна робота».

У контексті нашого дослідження важливо зазначити, що у зарубіжному законодавстві має місце накладання хронологічних меж дитячого і молодіжного віку. Аналіз наукової літератури та нормативно-правових документів свідчить, що в сучасних умовах поняття «діти» і «молодь» трактуються у зарубіжних країнах по-різному, залежно від підходів та критеріїв. У країнах Західної Європи вікові категорії дітей і молоді не розмежовані на законодавчому рівні: молоддю вважається усе населення від народження і до 25 років. Сучасні вікові межі поняття «молодь», прийняті у більшості європейських країн, визначаються в інтервалі від 13-14 до 29-30 років. Згідно Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» – це громадяни України віком від 14 до 35 років [3]. Проте, у міжнародній практиці, за класифікацією ЮНІСЕФ, до дітей відносять усе населення до 18 років. У Конвенції ООН про права дитини подано таке визначення: дитиною вважається кожен індивід до 18 років, якщо за законом, що застосовується до даної дитини, вона не досягає повноліття раніше.

У контексті здійсненого дослідження важливо зазначити, що у різних західноєвропейських та східноєвропейських краї-

нах існують відмінні підходи до надання підтримки та її характеру. Специфіка соціальної політики, форм роботи з дітьми і молоддю та їх об'єднаннями формувалась під впливом різних соціально-економічних систем, традицій, законодавчих та адміністративних підходів.

Так, зокрема, в Австрії, Великій Британії, Ірландії та Норвегії базові засади роботи з дітьми і молоддю визначаються спеціально розробленими законодавчими актами загальнонаціонального рівня, а соціальна і соціально-педагогічна складові підтримки діяльності дитячих і молодіжних громадських об'єднань є рівноцінними. У Греції, Іспанії, Італії, Республіці Білорусь, Російській Федерації та інших робота з дітьми і молоддю здійснюється на основі законодавчих актів, що стосуються, в основному, сфери освіти, тому й підтримка зазначених об'єднань має більш виражене педагогічне спрямування.

Аналіз зарубіжного досвіду свідчить, що всебічна підтримка дітей і молоді є одним з пріоритетних напрямів соціальної молодіжної політики для європейських країн. Її мета полягає в сприянні успішній соціалізації та безконфліктній інтеграції молоді людини в практику суспільного буття. Соціально-педагогічна підтримка дітей і молоді у цих країнах розглядається як спеціально організований вид діяльності, спрямований на ініціювання, виявлення, допомогу у створенні сприятливих умов для їх виховання і самовиховання, розвитку інтересів і творчих здібностей, супровід ініціатив молодого покоління з метою його соціокультурної адаптації, самореалізації й успішної соціалізації.

Проведений аналіз соціальної молодіжної політики європейських країн у сфері підтримки дітей і молоді засвідчив, що вона реалізовується на державному, муніципальному та на рівні територіальних громад. Органи державної влади здійснюють моніторинг проблем дітей і молоді, розробку цільових стратегічних програм для цих категорій населення, сприяють розробці нормативно-правових документів щодо захисту їх прав та інтересів, визначають загальні напрями діяльності дитячих громадських об'єднань, виходячи з цілей соціальної молодіжної політики, межі та розміри фінансової допомоги, що надається дитячим громадським об'єднанням. При цьому в різних країнах підтримка має свою специфіку: у Великобританії фінансова допомога від держави є обмеженою й надається в крайніх випадках, у Німеччині, Австрії, Швеції, Швейцарії та Фінляндії отримання коштів з державного бюджету є достатньо поширеною процедурою. Важливим чинником ефективності підтримки є суб'єктність дітей та їхніх об'єднань у системі відносин з державою та соціальними інститутами суспільства.

З'ясовано, що забезпечення підтримки дітей і молоді та їх громадських об'єднань здійснюється через: надання фінансової допомоги на реалізацію дитячо-молодіжних проектів та програм; інформування об'єднань про програми державної підтримки дітей і молоді та їх громадських об'єднань, місцеві закони та інші нормативно-правові акти, заходи у сфері соціальної молодіжної політики; консультативну допомогу з різноманітних питань життєдіяльності (навчання, життєвого і професійного самовизначення, взаємин з ровесниками і дорослими, тощо), створення й реєстрації їх громадських об'єднань та розробки програм і планів їх діяльності, проектів; прийняття концепцій взаємодії органів влади й управління з дітьми і молоддю та їх громадськими об'єднаннями; державний підхід до підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації фахівців по роботі з дітьми і молоддю. Ці напрями соціально-педагогічної підтримки в зарубіжних країнах є обов'язковим складником державної системи підтримки дітей і молоді та їх громадських об'єднань з чітко налагодженими механізмами взаємодії всіх її елементів, які постійно вдосконалюються відповідно до змін в інших сферах суспільства (законодавчій, освітньо-виховній, соціально-економічній, спортивно-оздоровчій, дозвіллевій тощо).

Визначено, що важливими соціально-педагогічними умовами забезпечення ефективності процесу підтримки ді-

тей і молоді та їх громадських об'єднань в країнах Західної та Центрально-Східної Європи є: об'єднання міжвідомчих зусиль, спрямованих на створення сприятливих умов життєдіяльності, виховання та розвитку дітей і молоді; удосконалення законодавчо-нормативного поля життєдіяльності дітей і молоді та їх громадських об'єднань; визнання й забезпечення ролі дітей, підлітків і молоді як повноправних суб'єктів суспільної взаємодії, реалізації їхніх прагнень, побажань та ініціатив; публічний та ініціативно-конкурсний підхід до реалізації програм і проектів здійснення підтримки діяльності дитячих громадських об'єднань та їхніх ініціатив; колегіальний суспільно-педагогічний контроль реалізації намірів.

Процесу підтримки дітей і молоді та їх громадських об'єднань в країнах Західної та Центрально-Східної Європи притаманні такі тенденції: міжнародна інтеграція форм підтримки дітей і молоді та їх громадських об'єднань; визнання всебічної підтримки та сприяння життєдіяльності дітей і молоді та їх громадським об'єднанням пріоритетним напрямом соціальної молодіжної політики; установлення партнерської співпраці між органами влади, місцевого самоврядування, соціальними інститутами, дітьми і молоддю та їх громадськими об'єднаннями, професійними фахівцями й волонтерами, об'єднання їхніх зусиль з метою забезпечення підтримки дітей і молоді та їх громадських об'єднань на державному, муніципальному та місцевому рівнях; державне забезпечення підготовки, підвищення кваліфікації та перепідготовки професійних фахівців до роботи з дітьми й молоддю у відкритому соціумі та з їх громадськими об'єднаннями; залучення значного числа дітей та молоді до роботи в різноманітних громадських об'єднаннях.

На думку дослідників О. Волохова [1], А. Кірпічника [4], Р. Литвак [5], Т. Трухачова [4] та інших, у Російській Федерації у радянський період була сформована державна форма підтримки дітей, молоді та дитячих і молодіжних організацій. Вона включала потужну систему стимулювання, що проявлялося як у вигляді заохочення і нагород, так і осуду та покарання. Результатами її функціонування стали: авторитаризм та безумовна залежність дитячих і молодіжних організацій від влади, панування єдиної ідеології, нівелювання особистості, масовість усіх заходів та обов'язковості участі у них усіх членів організації тощо. Ця система зруйнувала можливість широкомасштабного дитячого і молодіжного рухів після розпуску державних організацій у 1990-х роках. За різними оцінками в сучасних умовах у Російській Федерації лише від 5 до 10 % дітей шкільного віку є членами дитячих громадських об'єднань, незважаючи на те, з 1991 року їх чисельність зросла у сотні разів. Так, згідно з даними Міністерства юстиції Російської Федерації, на початок 2004 року у країні було зареєстровано 79 загальноросійських і міжнародних дитячих і молодіжних громадських об'єднань. Статистичні дані цього ж відомства свідчать, що станом на кінець 2011 року в Росії були зареєстровані вже 3725 громадських об'єднань, у назві яких фігурували поняття «дитяче» і «молодіжне» [6].

Підтримка дітей і молоді та їх громадських об'єднань визнана одним із пріоритетних напрямів державної молодіжної політики Російської Федерації на усіх рівнях (федеральному, регіональному, муніципальному). Різноманітні форми підтримки дітей і молоді та їх громадських об'єднань сприяють розвитку соціальної активності підростаючого покоління, громадянської самосвідомості, забезпечують формування у дітей і підлітків активної життєвої позиції, здатності конструктивно взаємодіяти з іншими силами суспільства заради спільних цілей, цінностей та інтересів, готовності підкоряти свої інтереси суспільному благу, що є необхідними передумовами функціонування громадянського суспільства. У Доповіді Державної Ради Російської Федерації «Молодіжна політика у Російській Федерації» 2009 року відзначається, що держава має взяти на себе ініціативу щодо підтримки дітей і молоді та розвитку дитячих і молодіжних громадських організацій усіх рівнів, створення додаткових форм і

механізмів взаємодії, які б стимулювали громадську активність дітей і молоді [2]. Необхідність розробки заходів щодо підтримки дитячих ініціатив, включення підростаючого покоління у соціальну практику відзначена також у дорученні президента РФ від 30.07. 2009 року [6].

Державна підтримка дітей і молоді та їх громадських об'єднань у Російській Федерації трактується як сукупність заходів, що вживаються органами державної влади країни відповідно до федерального законодавства у сфері державної молодіжної політики з метою створення і забезпечення правових, економічних та організаційних умов, гарантій, розвиток і самореалізацію дітей та молоді в суспільному житті, а також з метою охорони і захисту їх прав [10].

У Російській Федерації сформована правова основа державної підтримки дітей і молоді та їх громадських об'єднань. У 47 суб'єктах Російської Федерації прийняті закони про державну молодіжну політику, в яких питанням державної підтримки дітей і молоді та їх громадських об'єднань відведені окремі розділи. У 32 суб'єктах Російської Федерації діють закони про державну підтримку дітей і молоді та їх громадських об'єднань.

У 7 суб'єктах Російської Федерації питання підтримки дітей і молоді та їх громадських об'єднань регламентуються указами, постановами чи розпорядженнями місцевого органу виконавчої влади [7].

З боку органів у справах дітей та молоді суб'єктів Російської Федерації здійснюється всебічна підтримка дітей і молоді та їх громадських об'єднань, хоча ступінь взаємодії органів у справах дітей та молоді суб'єктів Російської Федерації, дітей і молоді та їх громадських об'єднань, консультативно-дорадчих структур є різною.

Прогресивними ідеями зарубіжного досвіду, що заслуговують на впровадження в процесі реалізації підтримки дітей, молоді, їх громадських об'єднань в Україні, є такі: розробка й державне фінансування реалізація проектів і програм життєдіяльності дітей і молоді та їх громадських об'єднань; нормативно-правове забезпечення соціальної молодіжної політики; інформаційно-консультативна допомога дітям і молоді та їх громадським об'єднанням, забезпечення на державному рівні підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації фахівців для роботи з дітьми і молоддю.

Література і джерела

1. Волохов А. В. Теория и методика социализации ребёнка в детских общественных организациях : дисс. ... д-ра пед. Наук : 13.00.01 / Алексей Владимирович Волохов. – Ярославль, 1999. – 467 с.
2. Государственный Совет РФ. Доклад "Молодёжная политика в Российской Федерации", июнь 2009. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : 28.03.2010 : <<http://www.parliament-club.ru/articles,9,special,1,630.htm>> – Загол. з екрану. – Мова рос.
3. Законодавство України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : 14.09.2011 : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws>> – Загол з екрану. – Мова рос.
4. Кирпичник А. Г. Социокинетика : стратегия к созданию новой области знаний / А. Г. Кирпичник, Т. В. Трухачева. – Москва-Кострома : КГИ имени Н. А. Некрасова, 2010. – 156 с.
5. Литвак Р. А. Современное детское движение / Р. А. Литвак. – Челябинск, 2001. – 131 с.
6. Международный опыт в сфере государственной молодежной политики. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : 23.07.2011 : <<http://www.edu.gov.kz/index.php?id=951&L=1>> – Загол з екрану. – Мова рос.
7. Основы сициокинетики детства / сост., ред.: Т. В. Трухачова, А. Г. Кирпичник. – М. : Ассоциация исследователей детского движения, 2009. – 528 с.
8. Пічкарь О. П. Система підготовки фахівців соціальної роботи у Великій Британії: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Ольга Павлівна Пічкарь. – Ужгород, 2002. – 213 арк.
9. Сторожук Р. П. Державна молодіжна політика в контексті європейського вибору України: механізми реалізації : дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. управління : спец. 25.00.02 / Роман Петрович Сторожук. – Одеса, 2011. – 223 с.
10. Федеральный Закон «О государственной поддержке молодежных и детских общественных объединений» от 26 мая 1995 года. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : 22.04.2010 : <mif106.narod.ru/.../federal-nyizakon-...> – Загол. з екрану. – Мова рос.
11. Youth work, youth work policy and youth research. The Finnish perspective / Helena Helve [Электронный ресурс]. – Режим доступа : 15.07.2011:<http://youthpartnership.eu.coe.int/youthpartnership/documents/EKCYPI/Youth_Policy/docs/Youth_Work/Research/Helve.pdf> – Загол. з екрану. – Мова англ.

Раскрыты приоритетные направления социальной молодежной политики в странах Западной и Центрально-Восточной Европы; определены направления, формы поддержки детей, молодежи, их общественных объединений; охарактеризованы социально-педагогические условия обеспечения эффективности исследуемого процесса и ведущие тенденции, свойственные ему: международная интеграция форм поддержки детей и молодежи; партнерское сотрудничество между органами власти, местного самоуправления, социальными институтами, профессиональными работниками, волонтерами, детьми и молодежью; государственное обеспечение подготовки профессиональных специалистов к работе с детьми и молодежью в открытом социуме. Определены прогрессивные идеи зарубежного опыта, заслуживающие на внедрение и реализацию в Украине.

Ключевые слова: дети, молодежь, социальная политика, поддержка детей и молодежи, направления, формы, социально-педагогические условия, тенденции поддержки детей и молодежи.

In the article the priorities of youth social policy in Western, Central and Eastern Europe have been revealed; the directions, forms of children, youth, NGOs' support have been defined; social and educational conditions of efficacy of the investigational process have been described as well as the key trends that characterized it: international integration forms of children' and young people' support, setting partnerships between government, local government, social institutions, professional experts, volunteers and children and young people, public provision of training professionals to work with children and young people in an open society. The progressive ideas of foreign experience worth of implementation in Ukraine have been defined.

Key words: children, youth, social policy, support of children and young people, lines, shapes, social and educational conditions, trends support children and young people.